

La crisi de les caricatures de Mahoma a la Unió Europea i a la Mediterrània: contextos, reaccions i mèdia¹

Alain Blomart

- *EuroMeSCo va realitzar una enquesta, el setembre de 2006, sobre la crisi de les caricatures en divuit països de l'Associació Euromediterrània. Aquest article reprèn els resultats principals que destaquen de l'informe realitzat per l'Institut Europeu de la Mediterrània de Barcelona. S'hi descriuen les actituds d'aquests països en relació amb factors diversos: les reaccions dels governs, el paper dels mitjans de comunicació, les reaccions dels estrangers comunitaris, els debats polítics, religiosos, culturals i acadèmics, el paper de la Unió Europea i de l'Associació Euromediterrània, etc.*

Paraules clau

Caricatures, Associació Euromediterrània, Institut Europeu de la Mediterrània, governs, mitjans de comunicació, comunitats estrangeres, religió, islam, Mahoma, comunitats religioses, debat cultural i acadèmic, Unió Europea, llibertat d'expressió, llibertat de religió, blasfèmia, censura, Dinamarca, discriminació, racisme.

EuroMeSCo va dur a terme una enquesta, el setembre de 2006, sobre la crisi de les caricatures en divuit països de l'Associació Euromediterrània (França, Alemanya, Bèlgica, Dinamarca, Itàlia, Espanya, Estònia, Lituània, Hongria, Turquia, Algèria, el Marroc, Tunísia, l'Autoritat Palestina, Egipte, Jordània, el Líban i Israel). L'Institut Europeu de la Mediterrània ver ser l'encarregat de dur a terme un informe de síntesi de les reaccions dels diferents països en funció de diversos aspectes (reacció dels governs, paper dels mitjans de comunicació, reaccions de les comunitats estrangeres, debats polítics, religiosos, culturals i acadèmics, paper de la Unió Europea i de l'Associació Euromediterrània, etc.).² Abans de sintetitzar els resultats d'aquest informe, cal situar el context dels diferents països prèviament a la crisi de les caricatures.

1. Context polític i social dels diferents països

No es tracta aquí de ser exhaustiu, no és aquest l'objectiu de l'article, sinó de presentar algunes de les característiques polítiques i socials més representatives dels països examinats, per tal de comprendre què els va dur a reaccionar d'una manera o d'una altra en el moment de la crisi de les caricatures. Aquí tenim els principals països, classificats en funció de la seva pertinença a la Unió Europea o al sud

Alain Blomart

Doctor en antropologia i història de les religions en la Universitat de la Sorbona, França, i professor coordinador del postgrau Immigració, religions i identitat de la Universitat de Barcelona

1 Aquest article, que inclou una extensa reflexió sobre els mitjans de comunicació, és un desenvolupament de l'article publicat a *Quaderns de la Mediterrània*, 2007.

2 El text complet d'aquest informe és disponible a: <http://www.euromesco.net/images//57/caricaturesdemohammed.pdf>

de l'Associació Euromediterrània i, dins d'aquestes categories, en funció del nombre de musulmans; Dinamarca apareix en primer terme, ja que va ser on va originar-se la crisi:

- 1. Dinamarca:** s'hi vivia un clima d'hostilitat general i de discriminació dels estrangers (a la feina, al lleure, etc.). Aquesta atmosfera xenòfoba i particularment islamòfoba ha de relacionar-se amb la influència del Partit del Poble Danès, de caire nacionalista i racista, en el govern: alguns membres d'aquest partit havien comparat els musulmans amb «cèl·lules canceroses»!
- 2. França:** acabava de viure, al final de 2005, els greus aldarulls dels barris perifèrics, que expressaven la gran crispació social i posaven de manifest la discriminació i la manca d'integració de les persones d'origen estranger, i principalment dels musulmans. Aquest esdeveniment, sumat a la presència d'una gran comunitat musulmana (la més gran de l'Europa occidental), incità el govern a la prudència, per tal d'evitar encara més crisis.
- 3. Alemanya:** compta igualment amb una comunitat musulmana molt nombrosa (tres milions), que patia discriminació en matèria d'educació i de treball, fet que va produir un gran debat sobre el fracàs de la seva política d'integració abans de la crisi de les caricatures. D'altra banda, Alemanya havia assumit feia poc el paper de mediatra en el conflicte palestí i, per aquest fet, volia mantenir bones relacions amb els països musulmans veïns d'Israel i donar suport a les veus musulmanes moderades.
- 4. Bèlgica:** vivia un període de precampanya electoral, ja que les eleccions municipals havien de celebrar-se l'octubre de 2006: per aquesta raó, cap partit no tenia interès a entrar en debats polèmics. D'altra banda, una part important de la població musulmana té la nacionalitat belga i es pot parlar d'una forta integració en les institucions (escoles, etc.) i instàncies polítiques belgues, amb la qual cosa es tendia a evitar les postures radicals.
- 5. Itàlia:** també es trobava en fase de precampanya electoral i vivia l'organització dels Jocs Olímpics d'Hivern a Torí (que van començar el 10 de febrer de 2006). Aquests interessos nacionals i internacionals podien fer presagiar una actitud prudent del govern de Berlusconi en la crisi de les caricatures, encara que la

desconfiança envers els musulmans estigui força estesa.

- 6. Espanya:** també veu difondre's una mala imatge de l'islam, així com discursos menys políticament correctes que abans: aquesta és una tendència que s'ha reforçat durant els anys al poder del Partit Popular, el qual associa la creixent immigració a inseguretat i delinqüència. Tanmateix, el govern socialista actual, que va gestionar la crisi de les caricatures, ha fet del diàleg el seu cavall de batalla i de l'Aliança de les civilitzacions el seu projecte internacional, que intenta establir ponts amb el món musulmà.
- 7. Estònia:** té una relació històrica d'intercanvi de favors polítics amb Dinamarca, que s'explica pel suport danès a Estònia en els àmbits polític, econòmic i social durant el darrer decenni. Aquest context, combinat amb una comunitat musulmana molt escassa, feia preveure el suport d'Estònia, així com de Lituània, a la posició danesa i europea en general en la crisi de les caricatures.
- 8. Hongria:** és un país que s'ha integrat recentment a la Unió Europea i, per aquest fet i també per la manca d'una comunitat estrangera important, tenia interès a alinear-se amb la posició europea en el moment de la crisi de les caricatures.
- 9. Turquia:** compta amb una població musulmana de més del 98%, i el partit en el govern, de sensibilitat musulmana, és copromotor, juntament amb el govern espanyol, de l'Aliança de les civilitzacions.
- 10. Els països del Magrib (el Marroc, Algèria, Tunísia), així com Egipte:** compten tots amb una majoria musulmana i atribueixen un caràcter sagrat a la religió i als seus símbols, la qual cosa dificulta molt als mitjans de comunicació la difusió de punts de vista que posin en dubte aquests valors espirituals. D'altra banda, l'autoritat religiosa depèn del poder polític (ja sigui el rei del Marroc o qui governi a Tunísia o Egipte).
- 11. El Líban:** ha conegut, des de l'octubre del 2004, una onada d'atemptats, que van ser atribuïts a Síria per la majoria parlamentària. El país es troba de fet dividit entre els prosirians (Hezbollah, les organitzacions palestines, Hamas o la Jihad islàmica) i els antisirians (pròxims al corrent del "Futur" del primer ministre Rafic Hariri).

2. Síntesi de les reaccions dels diferents països

A partir de l'enquesta duta a terme per EuroMeSCo, podem sintetitzar les reaccions i actituds dels diferents països en funció de deu aspectes tractats:

2.1. Reaccions oficials

Dinamarca manifestà una posició radical de la llibertat d'expressió, influïda pel Partit del Poble Danès, que presentà la crisi de les caricatures com una amenaça per als valors danesos i identificà els musulmans –no un grup de musulmans radicals– com els enemics.

Els altres països de la Unió Europea defensaren, també, la llibertat d'expressió, però amb molts més matisos: França va afegir-hi la necessitat de la responsabilitat i de la prudència (motivada per la por de veure una radicalització en la nombrosa comunitat musulmana, però també de recrear revoltes nacionals i de pertorbar les seves relacions internacionals); Alemanya, així com Estònia i Hongria, van donar la mateixa importància a la llibertat de religió que d'expressió; Itàlia i Espanya, per les raons polítiques que ja hem vist, van fer una crida a la moderació i al diàleg. Pel que fa al govern belga, va preferir no adoptar cap postura oficial, ja que les eleccions s'apropaven i el vot musulmà comença a tenir-hi una certa influència.

Els països del sud de l'Associació Euromediterrània (Algèria, Tunísia, Egipte, Jordània, el Líban, etc.) van condemnar tots les caricatures, i anteposaren el respecte i la moderació, defensant que la llibertat d'expressió té uns límits. El govern marroquí fins i tot va organitzar una manifestació amb l'eslògan de: "Sí a la llibertat d'expressió, no al menyspreu de les religions." D'altra banda, cal fer atenció especial a Turquia i a la seva actitud compromesa amb el diàleg no violent, que s'explica pel seu paper de copromotor de l'Aliança de les Civilitzacions.

Pel que fa al govern d'Israel, optà per la prudència i evitar reaccionar oficialment per no veure's implicat en la crisi.

2.2. Debat polític

Hi trobem les mateixes prioritats en el debat polític que en les reaccions oficials.

Entre tots els partits de la Unió Europea, podem observar

un consens sobre la llibertat d'expressió, però cada país podia tenir, a més, altres prioritats: el respecte de les religions per a França i Estònia, la responsabilitat i la tolerància per a Itàlia i Lituània, etc. També hem observat, de vegades, diferents prioritats dins d'un mateix país, per raons polítiques o confessionals: per exemple, a Alemanya i Hongria, els partits no laics van insistir més en el respecte de la llibertat de religió que no pas en la llibertat d'expressió; a Espanya, el partit conservador de l'oposició (el Partit Popular) es va presentar com el defensor dels valors occidentals (és a dir, la llibertat d'expressió sense concessions a l'islam), mentre que el govern (socialista) era més moderat i sensible als límits de la llibertat d'expressió; aquest mateix debat polític es va produir a Itàlia, i va enfrontar els partidaris d'un discurs obert sobre l'islam i aquells que defensaven un discurs tancat.

Pel que fa als països del sud de l'Associació Euromediterrània (Turquia, Algèria, Tunísia, Egipte, etc.), tots els partits van posar-se d'acord en la condemna de les caricatures, el respecte de les religions i els límits de la llibertat d'expressió. L'única diferència va ser, potser, de caire polític, com al Líban, on la crisi de les caricatures va oposar els prosirians i els antisirians; també trobem una altra diferència, en alguns casos com a Egipte: la crida al boicot de productes danesos feta pels conservadors.

Un element important, vàlid per a tots els països sense excepció, fou que la crisi de les caricatures no va tenir cap impacte sobre els programes dels partits ni cap mena d'influència en el debat polític després de la crisi.

2.3. Debat religiós

La condemna de les caricatures per part de les autoritats musulmanes de tots els països és una primera constatació, sense excepció. Cal assenyalar que fins i tot en els països de l'Associació de majoria musulmana (Turquia, Tunísia, etc.), aquesta condemna va anar acompanyada gairebé sempre d'una actitud de moderació i de rebuig de la violència per part de les autoritats religioses, encara que hi hagués en alguns casos, com a Egipte, grups que volguessin endurir les relacions amb Dinamarca i difonguessin una retòrica radical. Les manifestacions que es van organitzar a Europa (a Londres, Brussel·les, París, Berlín, Düsseldorf, Berna, Barcelona, etc.) per iniciativa de les

comunitats musulmanes van ser pacífiques i no van donar lloc a grans mobilitzacions, contràriament a les organitzades en els països de majoria musulmana el mes de febrer del 2006.

Les altres comunitats religioses (catòlica, protestant, jueva) de tots els països, incloent-hi Israel, es van afegir a la posició musulmana, fent una crida al respecte, a la sensibilitat envers les creences i a un ús responsable de la llibertat d'expressió.

Hi constatem, també, un consens sobre la condemna de la violència per part de les autoritats religioses, principalment a Alemanya, Itàlia, Lituània, Turquia, Tunísia i Israel.

Finalment, cal subratllar que el país on es va produir la polèmica (Dinamarca) va viure un debat en el si de la seva comunitat musulmana: nombrosos musulmans danesos van considerar que el debat va estar monopolitzat pels imams i, no sentint-s'hi representats, van crear una nova organització: "Musulmans demòcrates".

2.4. Actitud de la població

Dins de la Unió Europea, podem dir que la població d'alguns països (com a França) va desaprovar de manera força global les caricatures, per considerar-les agressives, però que l'opinió pública de molts països (com Dinamarca, Estònia, Lituània i Espanya) estava força mitigada, per no dir dividida, entre les persones (sobretot catòliques) que rebutjaven el descrèdit de la religió, d'una banda, i els partidaris de la llibertat d'expressió, de l'altra. Aquests sentiments van estar sovint més barrejats del que caldria amb una mala imatge de l'islam estesa entre la societat (com en el cas de Dinamarca, Itàlia i Espanya, on s'han desenvolupat actituds reticents envers la gran arribada d'estrangers).

En els altres països de l'Associació (Turquia, Algèria, Tunísia, etc.), el sentiment general fou el d'ofensa a la religió, encara que el to de la reacció diferís en ocasions en funció de l'educació, del nivell social i de la tendència política. Aquest sentiment d'indignació es va traduir en manifestacions (a Turquia, al Marroc, a Egipte, a Palestina, a Jordània i al Líban), que van anar de vegades acompanyades d'actes violents contra les ambaixades de Dinamarca i Noruega.

2.5. Comunitats estrangeres

En els països de la Unió Europea on hi ha comunitats musulmanes, la condemna de les caricatures i de la manca de respecte per l'islam fou unànime per aquestes comunitats (d'origen magribí o altre).

D'altra banda, hem de tenir en compte que en molts països (França, Alemanya, Dinamarca, Itàlia i Espanya), les comunitats estrangeres són o se senten víctimes de discriminació social i de prejudicis. Per contra, a Bèlgica sembla que la integració dels musulmans dins de les estructures del país explica, en part, les posicions moderades que manifestaren durant la crisi.

Finalment, en la major part dels casos, la polèmica de les caricatures no va suscitar cap mena de mesura política en relació amb aquestes comunitats, tret d'Itàlia, on es va crear el Consell Musulmà durant la crisi.

2.6. Debat dels mitjans de comunicació

La primera constatació és que, mentre que els diaris d'alguns països (naturalment de Dinamarca, però també de França, Alemanya, Espanya, Itàlia, Hongria, etc.) van decidir publicar les caricatures, o si més no algunes, en nom de la llibertat d'expressió i d'informació, els diaris d'altres països rebutjaren expressament reproduir-les (Estònia, Turquia, Marroc, Tunísia, etc.). També va haver-hi el cas de països on el govern va prohibir publicar-les, però on alguns diaris desafiaren la prohibició, com el cas de Jordània i, sobretot, d'Algèria, on els seus directors o redactors en cap van ser empresonats emparant-se en un article del codi penal que prohibeix l'ofensa al Profeta.

La segona constatació és que en alguns països (per exemple, a França, Alemanya, Dinamarca i Espanya), va produir-se una diferència en el tractament per part de la televisió/la ràdio, d'una banda, i la premsa escrita, de l'altra: els primers mitjans eren en general més sensacionalistes (insistent en la violència en els països de majoria musulmana, fent sovint una analogia entre els radicals i tots els musulmans); per contra, la premsa escrita era, en conjunt, més prudent, per tal com donava més importància a l'anàlisi de la crisi. Cal assenyalar que, en ocasions, la diferència mediàtica residia més aviat entre els mitjans associats al govern (com a Itàlia i Algèria) i els mitjans independents. En

altres països no va haver-hi cap mena de diferència entre els mitjans (Estònia, Turquia, el Marroc, Tunísia, Israel, etc.).

En tercer lloc, pel que fa als temes abordats en els mitjans de comunicació, els més freqüents –fos quin fos el país– van ser la llibertat d'expressió i els seus límits, el respecte de les religions, els conflictes a l'Orient Mitjà, la teoria del xoc de les civilitzacions o del diàleg entre elles i, també, en alguns països de majoria musulmana com Egipte, la incomprensió de l'islam a Occident. Més rarament, com al Líban, els temes de la instrumentalització política de la religió o del caràcter racista de les caricatures van ser esmentats; es parlà també, a Jordània, de “nova croada antimusulmana.”

2.7. Debat cultural

Només va produir-se un debat entre els artistes i els escriptors en alguns països com França (sobre la llibertat d'expressió i la blasfèmia), Alemanya (sobre la llibertat d'expressió), el Marroc (sobre la reacció violenta inadeguada), Turquia, Egipte i Jordània (sobre els límits de la llibertat d'expressió i el respecte de les sensibilitats religioses), etc. A Dinamarca, els escriptors van ser molt actius i van recordar, en un manifest, que les minories ètniques estaven discriminades des de feia anys.

Per contra, en nombrosos països (Itàlia, Espanya, Lituània, Algèria, Palestina, etc.), no es va produir cap mena de debat en els cercles d'artistes, o com a mínim aquests no van ser convidats a participar en el debat mediàtic (com en el cas de Tunísia).

2.8. Debat acadèmic

Els països on el debat acadèmic va tenir una influència sobre l'opinió pública van ser molt rars: Alemanya (per la visió objectiva i internacional dels seus experts), Espanya (on van tenir una bona difusió en els mitjans) i Egipte (on els professors de la Universitat d'Al-Azhar van ser molt actius en aquesta crisi). Però en la major part dels països tingué poca influència.

Pel que fa als temes abordats en el debat acadèmic, podem citar, entre d'altres, la blasfèmia, la llibertat, els límits de la llibertat d'expressió, la representació del profeta, la laïcitat, la teoria del xoc de civilitzacions i la violència a l'Orient Mitjà.

2.9. Funció de l'Associació Euromediterrània i de la Unió Europea

Podem dir que gairebé cap país de la Unió Europea o de l'Associació Euromediterrània no va fer referència a aquesta Associació.

La Unió Europea va ser percebuda pel conjunt de països com feble, dividida i absent de la crisi de les caricatures.

2.10. Implicacions i solucions per al futur

Tot seguit, algunes de les conclusions extreïdes de la crisi i alguns suggeriments proposats pels experts entrevistats per aquest informe:

- necessitat de més eficàcia i unitat en la política estrangera de la Unió Europea;
- necessitat d'una més gran presència de les institucions i d'una gestió més transparent d'aquesta mena de crisis;
- necessitat d'una reflexió per part de la Unió Europea sobre la noció de llibertat d'expressió i sobre els seus eventuals límits;
- necessitat de diàleg interreligiós entre “Occident” i el món musulmà;
- lluita contra el racisme i els estereotips;
- elaboració de programes escolars i televisats que lluitin contra els estereotips i destinats a donar a conèixer millor el món àrab;
- necessitat de la responsabilitat ètica per part dels mitjans i dels polítics;
- elaboració de plans de comunicació de crisi per als mitjans;
- millors polítiques d'integració de les comunitats musulmanes en els països europeus;
- necessitat o inutilitat de la censura i de restriccions legals per protegir les creences religioses.

3. Mitjans de comunicació

Tot i que el debat mediàtic ha estat sintetitzat en el paràgraf anterior, val la pena, en una revista destinada als mitjans de comunicació, analitzar en detall quina va ser la reacció dels mitjans en els divuit països enquestats de la Unió Europea i de la Mediterrània.

3.1. Dinamarca

Com que la crisi de les caricatures va tenir el seu origen a Dinamarca, va aparèixer en els titulars del mitjans. Les notícies relatives als musulmans foren sovint tractades amb un enfocament de conflicte, que oposava «ells a nosaltres». Pel que fa als temes abordats, es tractava, abans que res, de la còlera envers Dinamarca, de la seguretat dels ciutadans danesos en el món àrab i de les conseqüències del boicot als productes danesos.

A les telenotícies hi havia la tendència a mostrar els esdeveniments més sensacionalistes (la crema de la bandera i l'incendi de les ambaixades de Dinamarca), més que no pas a explicar realment què passava. Per aquesta raó, molts danesos van continuar pensant després de la crisi que va ser l'Orient Mitjà que es va alçar i enemistar contra Dinamarca.

A la premsa escrita, que presentà sovint editorials en primera plana, la crisi originà una gran diversitat de punts de vista. Diversos diaris van mencionar els errors comesos en la gestió de la crisi, mentre que d'altres insistiren en la imatge de Dinamarca a l'Orient Mitjà. El diari *Jyllands-Posten* tingué un protagonisme particular, ja que publicà les caricatures origen de la polèmica. Durant tota la crisi, aquest diari va defensar l'argument de la llibertat d'expressió, però, el 30 de gener de 2006, l'editor en cap va publicar una declaració on demanava disculpes per la publicació dels dibuixos, que havia estat percebuda com un insult. El govern, per la seva banda, no va fer cap reacció envers la cobertura mediàtica.

3.2. França

Els mitjans van donar suport als caricaturistes en nom de la llibertat d'expressió. Molts d'aquests mitjans van reproduir les caricatures i van ser molt crítics amb els polítics que van

condemnar-ne la publicació.

Destaquem una diferència entre el tractament de la crisi que van fer la televisió i la ràdio, d'una banda, i la premsa escrita, de l'altra: en el primer cas, la cobertura es va centrar en les reaccions dels musulmans en el món, mentre que els diaris es van dedicar més aviat a l'anàlisi d'aquesta reacció i la defensa dels caricaturistes.

Els mitjans de comunicació van tenir en compte el punt de vista del president de la República, que va fer una crida individual «al màxim esperit de responsabilitat, de respecte i de mesura per evitar tot el que pugui ferir les conviccions de l'altre». A partir d'aquest moment, el debat mediàtic va girar al voltant de dos temes principals: no sols la llibertat d'expressió, sinó també el respecte de les religions.

Darrere de la prudència generalitzada (el diari *Libération* no va publicar les caricatures, *France-Soir* les va reproduir, però el seu director va ser despatxat), es podia detectar la por a les conseqüències de la llibertat d'expressió en matèria de seguretat nacional.

3.3. Alemanya

Els diaris alemanys que van difondre les caricatures van ser *Taz*, *Der Tagesspiegel* i *Die Berliner Zeitung*, que podem considerar com a premsa seriosa, i el diari *Die Welt*, que és més aviat de caire sensacionalista. Pel que fa als setmanaris *Focus* i *Der Spiegel*, van reproduir una part dels dibuixos. La major part de la resta de diaris van refusar publicar les caricatures, ja que consideraven que ferien deliberadament les conviccions religioses. Per contra, l'editor en cap de *Taz* veia en la publicació una necessitat d'informació.

Es va produir una gran diferència en el tractament entre els mitjans de comunicació sensacionalistes, que insistiren molt en la violència contra les institucions daneses o occidentals en els països musulmans i, d'altra banda, els mitjans "seriosos", que van analitzar les raons polítiques i culturals de la crisi.

Pel que fa als arguments emprats pels mitjans, la teoria del xoc de civilitzacions va ser rebutjada per la majoria. Va ser més aviat el vincle amb la violència en els països musulmans, en particular l'Iraq i Palestina, el que es va subratllar. Publicacions més orientades cap a l'economia van cobrir a bastament l'impacte del boicot iranià sobre els productes alemanys.

3.4. Bèlgica

Tots els mitjans seriosos van tractar la crisi de les caricatures, i diversos diaris i setmanaris van publicar els dibuixos, però més per informar que no pas per expressar una postura polèmica.

D'altra banda, el tractament de la premsa diferí poc del de la televisió i de la ràdio. L'actitud va consistir sobretot a: 1) donar informació; 2) posar de relleu els excessos als quals es va arribar en alguns països; 3) informar força discretament de la realitat belga, per por, sens dubte, d'avivar la polèmica. Per aquesta raó, el govern no va haver de reaccionar envers els tractament dels mitjans.

3.5. Itàlia

Tots els mitjans cobriren la crisi de les caricatures, sense grans diferències en el tractament, i alguns diaris, com *La Stampa*, van publicar-les, però també va haver-hi una diferència de tractament entre els diaris sensacionalistes i la premsa «seriosa», o més exactament entre la premsa associada als partits en el poder –amb tendència a analitzar la crisi a través dels prejudicis sobre l'islam– i la premsa associada a l'oposició. En tot cas, no es va produir cap mena de conflicte entre els mitjans de comunicació i el govern.

Pel que fa als arguments emprats pels mitjans de comunicació, el més freqüent va ser el de l'associació de la crisi amb els conflictes de l'Orient Mitjà.

3.6. Espanya

La gran majoria de la premsa espanyola va cobrir la crisi de les caricatures –i alguns diaris com *El País*, *El Periódico de Catalunya* i *ABC* van reproduir-les. La premsa va tractar aquesta polèmica com una crisi internacional en la qual Espanya estava indirectament afectada pel fet de ser membre de la Unió Europea, però també per tenir tropes a l'Afganistan i una comunitat musulmana. Pel que fa a les diferències en el tractament entre la premsa escrita i la televisió o la ràdio, podem dir que les darreres van insistir sobre els episodis violents –amb tendència a presentar-los com a reacció de tots els musulmans i no d'alguns radicals–, mentre que els diaris van oferir una anàlisi més crítica i global.

Pel que fa als arguments emprats pels mitjans, podem citar principalment la llibertat d'expressió, la teoria del xoc de civilitzacions (o la necessitat d'evitar-lo) i el context internacional a l'Orient Mitjà.

A més d'això, la crisi de les caricatures va ser utilitzades pels diaris espanyols per posicionar-se respecte del govern: *El País* mostrà les virtuts de l'Aliança de les Civilitzacions; els diaris conservadors i catòlics van utilitzar la crisi per mostrar l'erosió de l'enfocament socialista en matèria de política estrangera i d'afers religiosos.

El govern no va reaccionar als mitjans de comunicació, tret d'una crida a la prudència i al diàleg vàlida per a tota la societat.

3.7. Estònia

No va haver-hi cap diferència significativa entre la premsa seriosa i la premsa sensacionalista sobre la manera de tractar la crisi de les caricatures. La premsa escrita evità publicar-les, excepte una petita revista –*KesKus*–, que va publicar-les després de la crisi. Pel que fa a la diferència de tractament entre els diferents mitjans, la premsa escrita va aplicar-hi un enfocament més prudent que la televisió i no va reproduir les caricatures.

Els arguments emprats en el debat mediàtic van ser essencialment la necessitat del respecte religiós i la preservació de la llibertat d'expressió i de la independència de la premsa.

3.8. Lituània

Les reaccions de la premsa van ser variades. Mentre que la major part dels mitjans van adoptar la línia de la llibertat d'expressió i van defensar els valors europeus, és a dir, van mencionar la teoria del xoc de civilitzacions, alguns manifestaren la necessitat de normes autorreguladores de la premsa en el país.

3.9. Hongria

La crisi va ser àmpliament coberta pels mitjans, sense que s'hi detectés una gran diferència en el tractament amb la premsa escrita.

Dos diaris, *Népszabadság* (associat al Partit Socialista, el

gran partit de la coalició) i *Magyar Hírlap* (associat al Partit Lliberal, el petit soci de la coalició) publicaren dues caricatures. Van fer-ho en nom de la llibertat d'expressió i per simpatia envers els seus col·legues d'Europa de l'oest, més que no pas per les caricatures pròpiament.

El debat en els mitjans insistí sobre dos temes principals: la llibertat d'expressió i el rebuig a ironitzar sobre els símbols religiosos, així com la impressió d'hostilitat creixent dels musulmans pel que fa a Occident.

3.10. Turquia

Cap mitjà turc no va reproduir les caricatures, que només estaven disponibles a Internet.

Els mitjans dels corrents principals, ja fos la premsa escrita o la televisió i la ràdio, van ser, en general, crítics amb les caricatures, i consideraren que insultaven les sensibilitats religioses i que la llibertat d'expressió no és absoluta. Tanmateix, la violència que es va produir en altres països musulmans va ser durament criticada i situada en el context més ampli dels conflictes de l'Orient Mitjà.

El govern no va fer cap reacció envers l'actitud dels mitjans, vist que no diferia de la seva.

3.11. Algèria

La premsa i els mitjans, de qualsevol tendència, rebutjaren la publicació de les caricatures. L'únic matís va ser que els mitjans públics com la ràdio i la televisió, controlats pel govern, van reaccionar amb molta més moderació i control que la premsa escrita, majoritàriament privada.

El govern va condemnar dos diaris (*Emissala* i *Essafir*) que, tot i denunciar les caricatures, van publicar-ne algunes. Els directors d'aquests dos setmanaris van ser empresonats durant més d'un mes sobre la base d'un article del codi penal que castiga amb tres a cinc mesos de presó qualsevol persona que ofengui el Profeta.

Pel que fa als arguments emprats en el debat, el govern va fer prevaler la tesi del diàleg de civilitzacions.

3.12. Marroc

Les caricatures no es van reproduir en els mitjans. De fet, la policia judicial va sotmetre a interrogatori dos periodistes

del diari arabòfon *Annahar Almaghribia* per haver publicat una de les caricatures. A més, el ministre de Comunicació va prohibir formalment la difusió del diari *France-Soir*, que reproduïa les dotze caricatures, i rebutjà també la demanda d'un altre diari francès, *Le Monde*, assenyalant-li que era impossible permetre la distribució en el Marroc de qualsevol publicació susceptible d'ofendre la «sacralitat de la nació i els seus valors espirituals». Tanmateix, dos diaris marroquins van endegar un debat en què es preguntaven per què es podia caricaturitzar Jesús i no Mahoma.

El conjunt de la premsa condemnà la publicació de les caricatures i va definir-la d'acte provocador i irresponsable, i mencionà com a arguments principals els límits de la llibertat d'expressió o el diàleg de civilitzacions, i el context internacional.

3.13. Tunísia

Els mitjans tunisians no tingueren cap actitud pròpia: van ser únicament els portaveus de la posició del govern i van insistir en la censura o el tancament de diaris occidentals com a conseqüència de la publicació de les caricatures. Aquesta actitud va ser general en tots els mitjans de comunicació.

Diversos diaris, principalment francòfons, van realitzar una tribuna convidant alguns intel·lectuals a reaccionar a l'esdeveniment, però la intenció era fonamentalment la de respondre a Robert Ménard (secretari general de Reporters sense fronteres), crític respecte del règim tunisià i ferm defensor de la llibertat d'expressió, que afirmava que "l'insult no és una forma d'expressió".

3.14. Autoritat Palestina

A la televisió oficial de Palestina no es va produir debat. Pel que fa als tres diaris que representen la premsa seriosa, reflectiren les manifestacions i el boicot danès. Un dels altres temes mencionats fou la teoria del xoc de civilitzacions.

3.15. Egipte

Tots els mitjans –tant la televisió com la ràdio– van cobrir la crisi, i podem destacar-hi el diari *Al Fagr*, que publicà sis caricatures a mitjan octubre del 2005. La premsa

sensacionalista parlà de conspiració contra l'islam i fa ver referències repetides al xoc de civilitzacions.

Pel que fa a la premsa seriosa, va abstenir-se de qual-sevol sensacionalisme i demanà als intel·lectuals la seva opinió per posar fi a la crisi. La major part de les solucions insistiren en la necessitat de dialogar amb Occident.

3.16. Jordània

Els mitjans tingueren tots la mateixa reacció que la població i la classe política i religiosa de Jordània: van presentar la publicació de les caricatures com un atac al Profeta i, doncs, com una ofensa inacceptable. Per aquesta raó, les caricatures no van ser reproduïdes en els mitjans, excepte per part de dos redactors de dos diaris (*Shihane* i *Al-Mehwar*) que van ser condemnats i empresonats per ofendre els sentiments religiosos.

Pel que fa als arguments citats per explicar la crisi, es va al·ludir al context internacional, així com a la teoria del xoc de civilitzacions i la idea que es tracta d'una nova croada antimusulmana.

3.17. Líban

Fins després de la manifestació violenta del 5 de febrer no van aparèixer articles d'anàlisi prou crítics envers les reaccions dels musulmans en el món a la "premsa seriosa", principalment al *Safir* i al *Nahar*.

En un article, un periodista considerà que les condemnes haurien hagut de posar en evidència el caràcter racista de les caricatures i no pas l'argument de l'ofensa de la persona del Profeta. Un altre article insinuà la instrumentalització de la còlera de les masses per part d'alguns règims polítics.

3.18. Israel

Els mitjans van ser els més actius en el debat israelià sobre les caricatures.

Els arguments del debat present en els mitjans de comunicació van ser els següents:

- molts musulmans a Europa i al món van reaccionar a l'insult amb violència, contràriament als jueus;
- el món musulmà va adoptar un doble discurs i una actitud hipòcrita, ja que els mitjans dels països àrabs i

l'Iran són calumniosos envers l'islam (com va ser-ho una caricatura que representava Anna Frank al llit amb Hitler!);

- el missatge de les caricatures significava simplement que alguns musulmans invoquen el nom del Profeta per matar;
- les societats europees lliures van mostrar feblesa davant la intimidació violenta d'un islam intolerant;
- el xoc de cultures o de civilitzacions no és una amenaça, sinó que ja és present.

4. Conclusions

Per sintetitzar la crisi de les caricatures de Mahoma, podem destacar els trets principals que van caracteritzar els comportaments dels diferents països de l'Associació Euromediterrània:

- La llibertat d'expressió va ser la paraula clau del debat polític en tots els països de la Unió Europea, però, tot i que aquesta posició va ser defensada sense concessions pel govern danès, per contra, els governs d'altres països van defensar-la amb més matisos, combinant-la amb altres prioritats, com el respecte de l'altre, la llibertat de religió i el diàleg (segons les tendències polítiques dels diferents partits i, sobretot, les sensibilitats religioses). Pel que fa a les actituds de les poblacions d'Europa, van estar dividides entre els partidaris del respecte de la religió i els partidaris de la llibertat d'expressió sense límits. Aquest últim punt de vista pot estar relacionat amb els prejudicis estesos envers els musulmans en diversos països d'Europa que compten amb una minoria important de musulmans (entre l'1 i el 10%).
- Els límits de la llibertat d'expressió i el respecte de les religions foren les paraules clau en tots els països del sud de la Mediterrània: tant els governs com les autoritats musulmanes expressaren aquest punt de vista, així com el refús de publicar les caricatures (tret d'alguna excepció) i la condemna de la violència. Pel que fa a les actituds de les poblacions de la Mediterrània, foren en general també en favor del respecte de la religió (amb més o menys indiferència o indignació).
- Un tercer punt a destacar és el paper preponderant de la classe política i dels mitjans de comunicació en la

crisi, amb una diferenciació important entre la premsa seriosa i la premsa sensacionalista europea, amb tendència a insistir sobre la violència i a ficar dins d'un mateix sac musulmans radicals i el conjunt de musulmans. Per contra, el món acadèmic i cultural va tenir, en general, molt poca influència en el debat.

- En quart lloc, cal destacar molt clarament que en tots els països consultats la Unió Europea i els instruments de l'Associació Euromediterrània van passar força desapercebuts en la polèmica de les caricatures, i no van ser considerats capaços de tenir cap paper en la gestió de la crisi.
- Finalment, des de la crisi de les caricatures sembla que l'hostilitat envers els musulmans hagi augmentat a Europa. A Dinamarca, a partir d'aquesta polèmica, el 45% de la població diu tenir menys simpatia pels musulmans. L'Observatori Europeu del Racisme ha confirmat recentment que els musulmans se senten amenaçats i incompresos, pateixen atacs continuats i tenen dificultats per accedir a un lloguer i al món professional i educatiu.